

99. "עונג שבת"

במשך שלוש שנים ומחצה, שנות המלחמה, התקיים ארכיון הגיטו על-ידי החבורה "עונג שבת". שם משונה זה מוצאו מן הישיבות של חבורה זו, שהיו מתקיימות בשבת; ומטעמי חשאיות כונה המוסד כולו בשם "עונג שבת". את הלבנה הראשונה להקמת הארכיון הנחתי באוקטובר 1939...
התחלתי לאסוף חומר של דברי ימי הזמן הזה עוד באוקטובר 1939. כעומד בראש העזרה העצמית הסוציאלית היהודית (שכונתה אז בשם ועדת התיאום

של המוסדות לעזרה), קיימנו יום יום קשר ער עם החיים שמסביב. אלי הגיעו ידיעות על כל מה שאירע ליהודים בווארשה ובפרבריה. ועדת התיאום הזו הייתה סניפו של ה"ג'וינט", שאליו באו כמעט מדי יום ביומו משלחות מערי השדה וסיפרו על חוויותיה הקשות של האוכלוסייה. את כל אשר קלטו אוזני במשך היום העליתי בערב על הנייר והוספתי לכך הערות משלי. מן הרשימות היומיומיות הללו נצטבר במשך הזמן ספר גדול למדי, של מאה עמודים כתובים בצפיפות, המשמש בבואה לפרק הזמן ההוא. מן הרשימות היומיומיות הללו עברתי במשך הזמן לסקירות שבועיות, ואחר-כך לסקירות חודשיות. זאת עשיתי בעת שחבר המשתתפים ב"עונג-שבת" היה כבר גדול למדי ...

בחודש מאי 1940 מצאתי, כי מן הראוי לשוות אופי ציבורי לעבודה זו, החשובה ביותר. צירפתי מבחר אנשים, והודות לכך פנתה העבודה בכיוון הנכון והתנהלה בהיקף המתאים. למוכירו של ע"ש נתמנה אז מטעם מליאת ע"ש של הימים ההם החבר הירש ו' [ואסר] העוסק בעבודה זו עד היום ... עם הקמת הגיטו וכליאת היהודים בתוך החומות, נוצרו אפשרויות גדולות עוד יותר לעבודת הארכיון. נוכחנו לדעת, כי לגרמני לא אכפת כמעט כלל במה היהודים עסוקים בינם לבין עצמם. היו מתקיימות אסיפות על נושאים כאלה ובצורה כזו, שלפני המלחמה לא היו אפשריות. בכל ועד-בית, בכל מסעדה, בכל אולם של מוסד ציבורי אפשר היה לשמוע באין מפריע את כל אשר הוציא אדם מפיו. אנשי הגסטאפו היהודיים היו עסוקים בחיפושיהם אחר מחסני-סחורות עשירים, אחר מבריחים וכו'. הפוליטיקה לא עניינה אותם ביותר. הדברים הגיעו לידי כך, שדבריי-דפוס בלתי ליגליים מכל הכיוונים הופיעו כמעט בגלוי ובאין מפריע, וקראו בהם בבתי-הקפה כמעט בפרהסיה; אספו כספים לקרן העיתונות, והתווכחו עם דבריי-הדפוס של יריבים; כללו של דבר — אנשים נהגו כמעט כמו לפני המלחמה. ב"חירות" כזו, ששררה אצל עבדי הגיטו, אין להתפלא שלעבודת ע"ש היו אפשרויות טובות להתפתח ...

כך הלך מפעל "עונג שבת", ונתפתח. נצטבר חומר רב ערך מרובה כל-כך, שכולנו היינו סבורים כי כבר הגיעה השעה אם גם לא לעשות סינתזה, הרי מכל מקום לסכם סיכומים מסוימים של בעיות שונות ותופעות חשובות ביותר בחיים היהודיים. אילו הוצאה תכנית זו לפועל, היא היתה תורמת תרומה נכבדה להיסטוריה של היהודים בימי היטלר. לצערנו הרב לא נתגשם אלא

חלק קטן של תכנית-העבודה. חסר היה השקט הדרוש לעבודה בהיקף
ובממדים כאלה. המחברים שקיבלו על עצמם לעבד פרק זה או אחר, לא
היתה להם האפשרות להביא מלאכתם לידי גמר...